

5. Fylogenetický systém savců 2:

Eutheria, Placentalia – Afrotheria a Xenarthra

Eutheria, Placentalia

Placentálové - korunová linie skupiny Eutheria

- prodloužení intrauterinního vývoje (ochrana trofoblastem) - allantochořiální placenta, redukce epipubes (M - os penis, F - os clitoridis, opora mlád'at při kojení) - *Zalambdalestes*, *Ukhaatherium* – svrchní křída, Gobi;
- časná morfogeneze CNS - vyspělá a velká mlád'ata;
- corpus callosum - spojení hemisfér;
- redukce v počtu zubů: I3/3-C1/1-P4/4-M3/3, dI3/3-dC1/1-dP4/4;
- dělohy: duplex (hlodavci), bipartitus (letouni), bicornis (šelmy), simplex (vyšší primáti);
- nepárová jednoduchá vagina (monodelfie), Müllerovy chodby se nekříží s močovody, mléčné bradavky ve 2 řadách;
- nerozeklaný erektilní penis, testes ve scrotu za penisem, g. vesiculares, prostata

Incisors

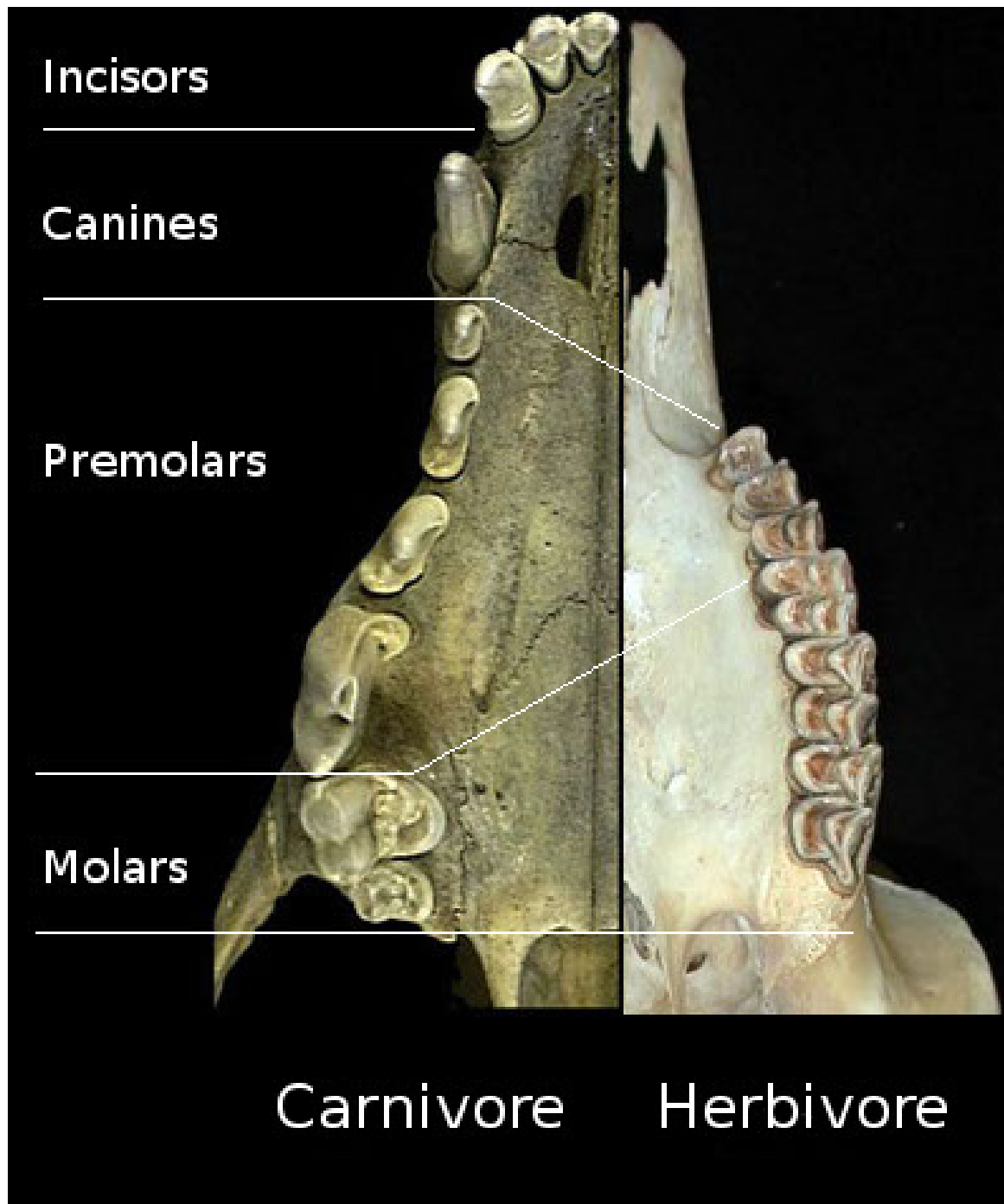
Canines

Premolars

Molars

Carnivore

Herbivore

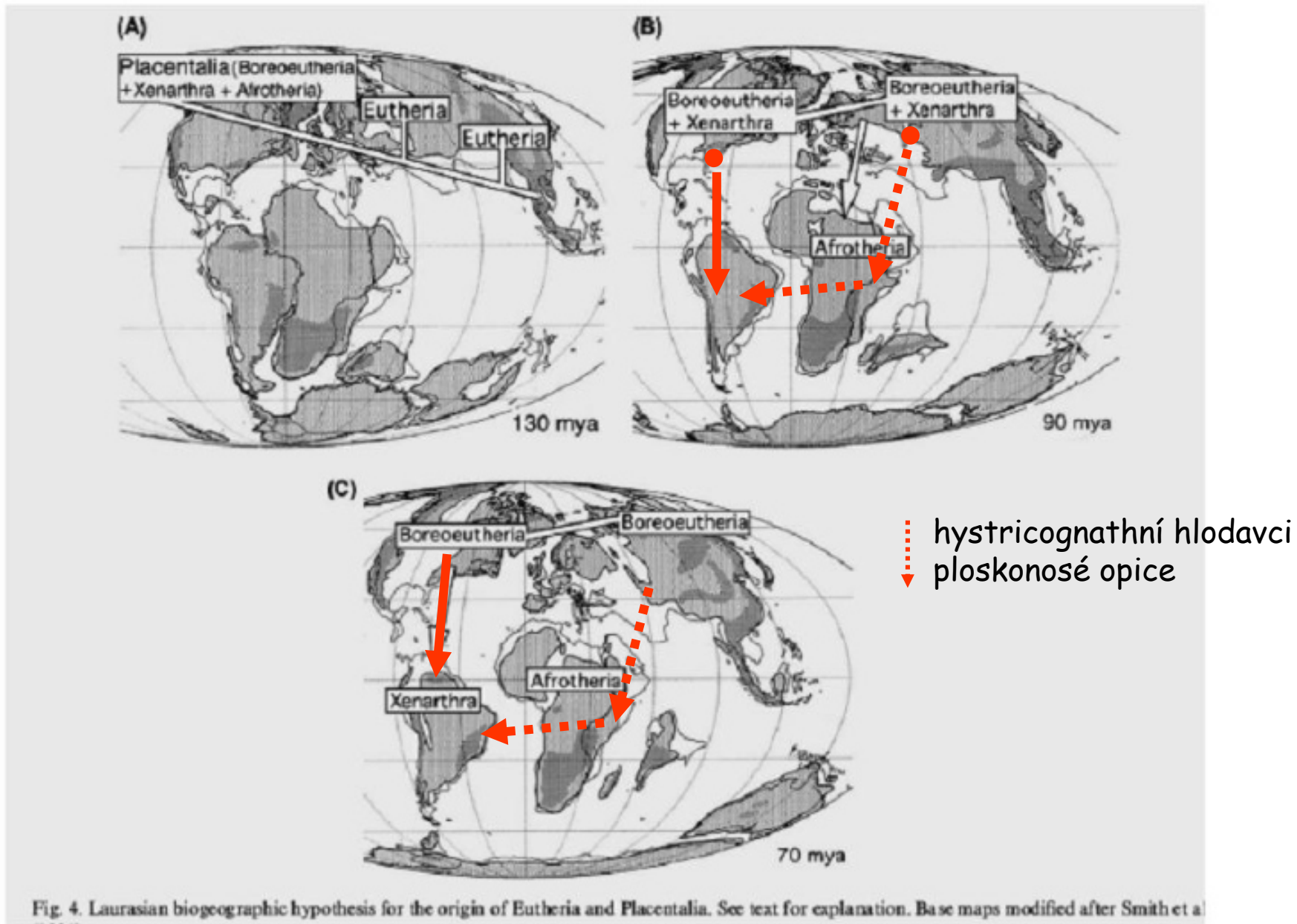
Ekologie

dlouhá březost závislá na velikosti: 2-4 týdny (hmyzožravci a hlodavci), 34 týdny (jelen), 21 měsíců (slon); říje (oestrus) - sezónně ustálená, monoestrické (krtek, netopýři, liška, vlk, srnec, jelen), polyestrické (rejskovití, myšovití, hrabošovité, zajícovití), říje a ovulace, nesynchronní páření a ovulace - utajené oplození (netopýři), prodloužení březosti - utajená březost (embryonální diapauza) - bez implantace blastocysty (lasicovití, medvědovití, ploutvonožci, pásovcí, srnci, sloni), po implantaci (někteří netopýři); různá velikost vrhu - 1-15

- mlád'ata altriciální (nidikolní) - slepá, hluchá, holá, omezená pohyblivost, nedokonalá termoregulace, v hnízdech (doupata, nory apod.); prekociální (nidifugní) - osrstěná, s vyvinutými smysly a termoregulací, pohyblivá
- postnatální vývoj úměrný velikosti těla - hlodavci 1-2 měsíce, lidoopi - 8-12 let

Etologie

- ve srovnání s ptáky méně dokonalé instinktivní chování, rozvoj adaptivního chování - učení
- rozmnožovací a sociální chování, society, teritoria, komunikace, hravé chování, ritualizované chování

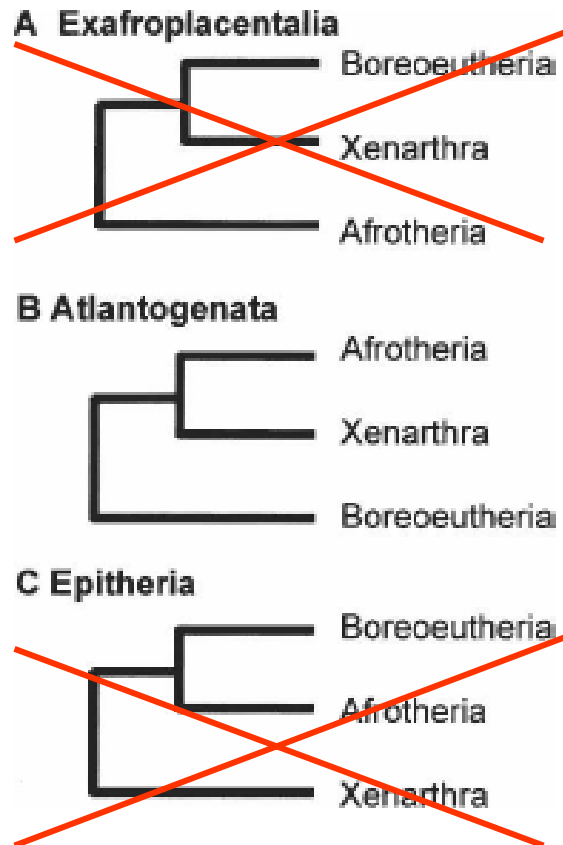

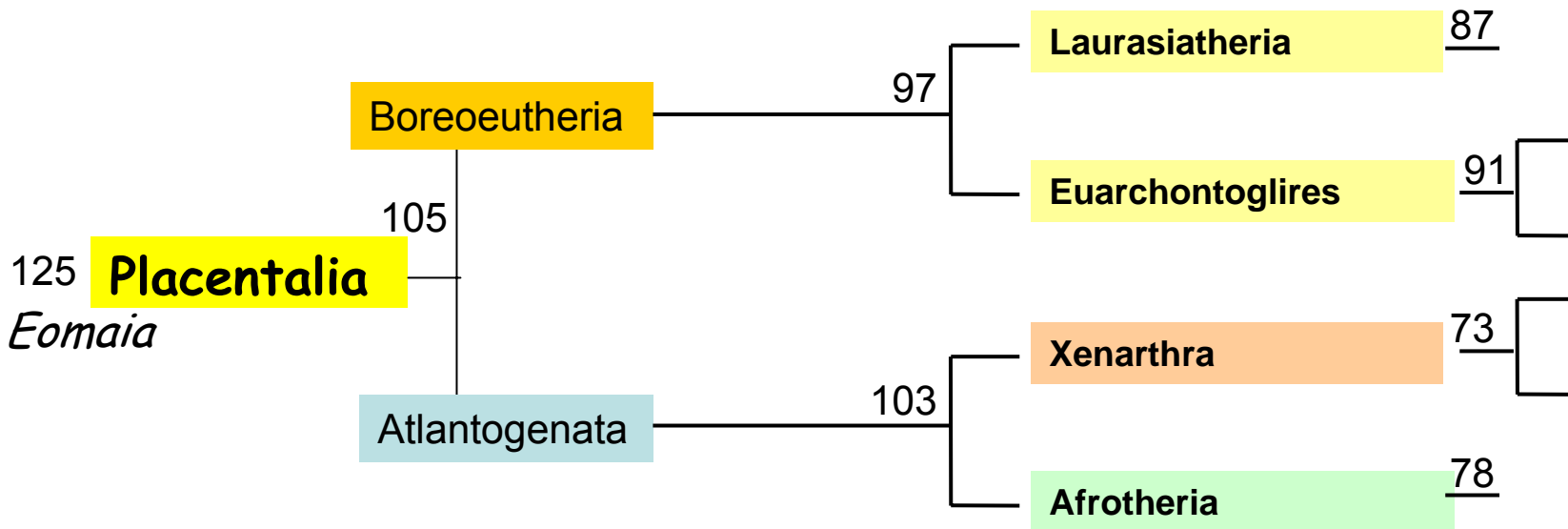
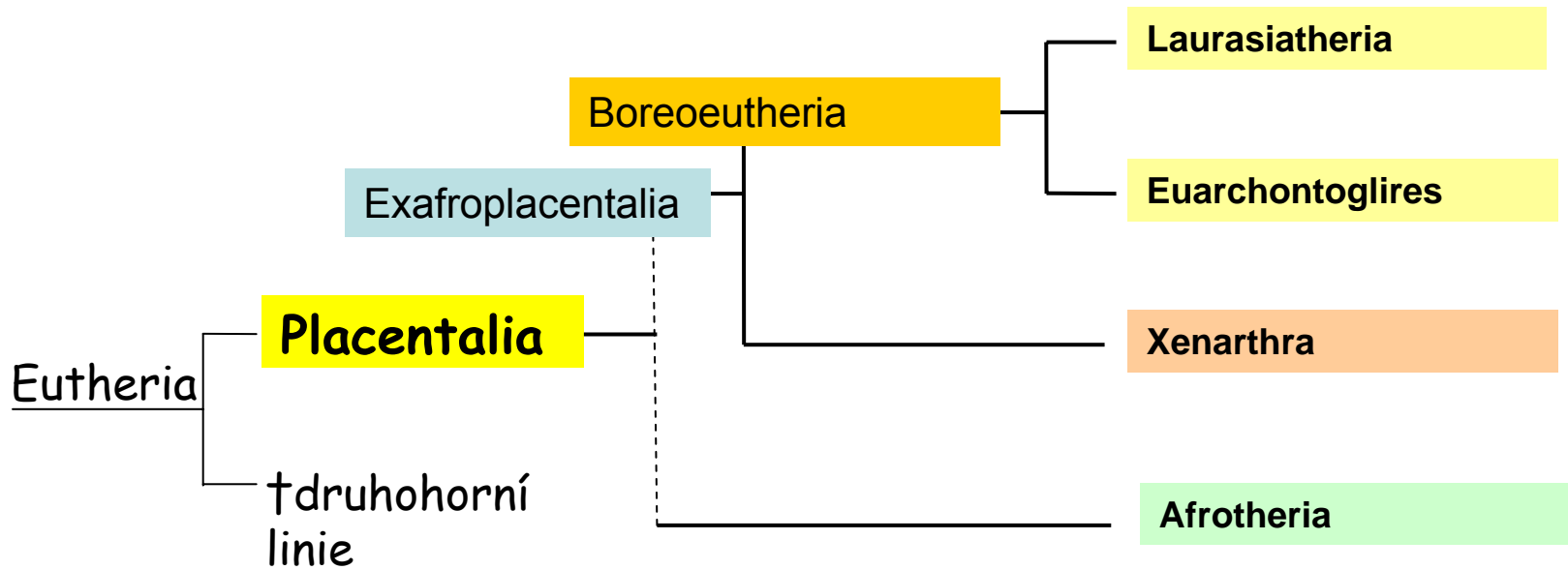
Murphy et al. 2003, 2007

Using genomic data to unravel the root of the placental mammal phylogeny

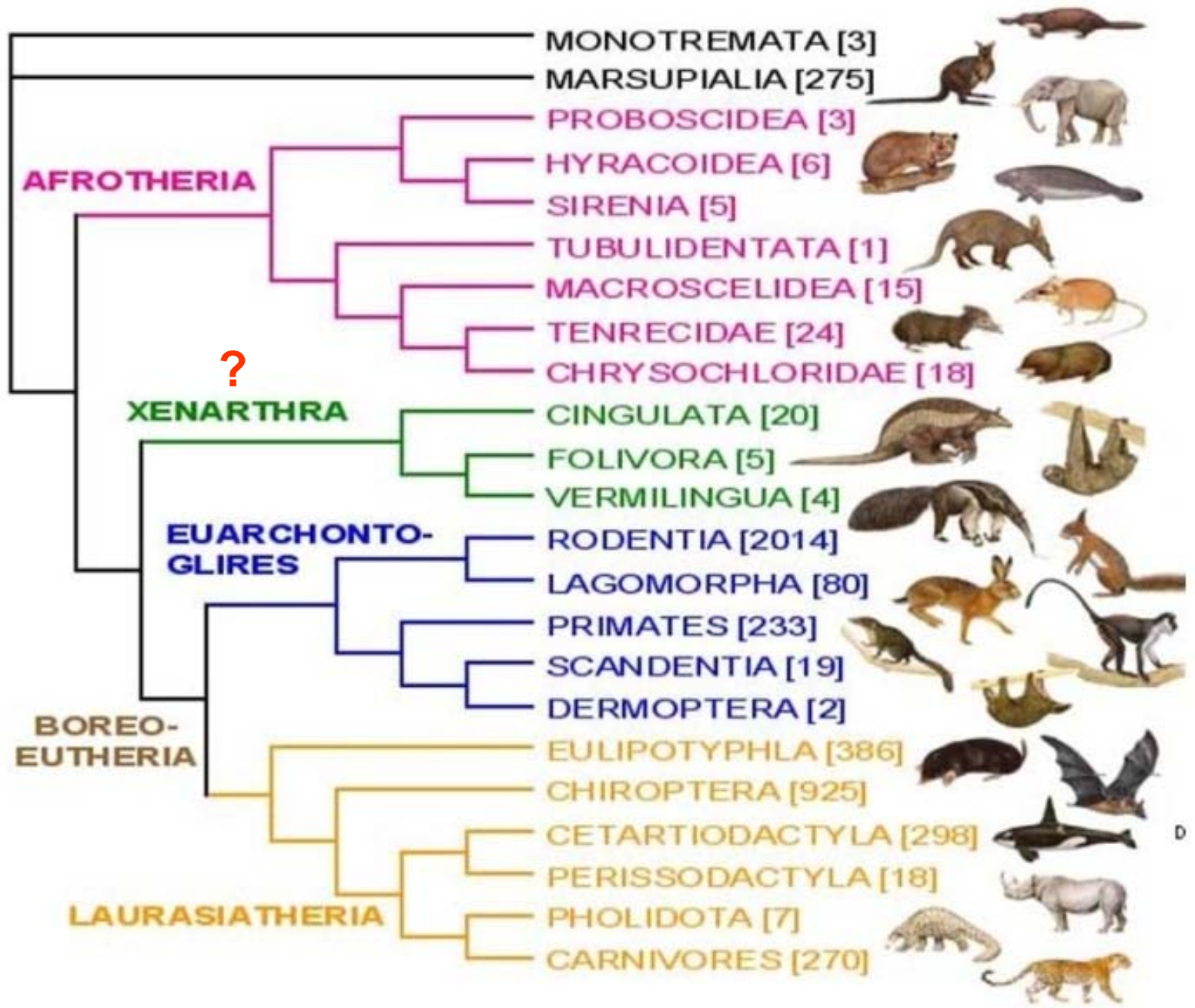
William J. Murphy, Thomas H. Pringle, Tess A. Crider, et al.

Genome Res. 2007 17: 413-421 originally published online February 23, 2007
Access the most recent version at doi:[10.1101/gr.5918807](https://doi.org/10.1101/gr.5918807)

D

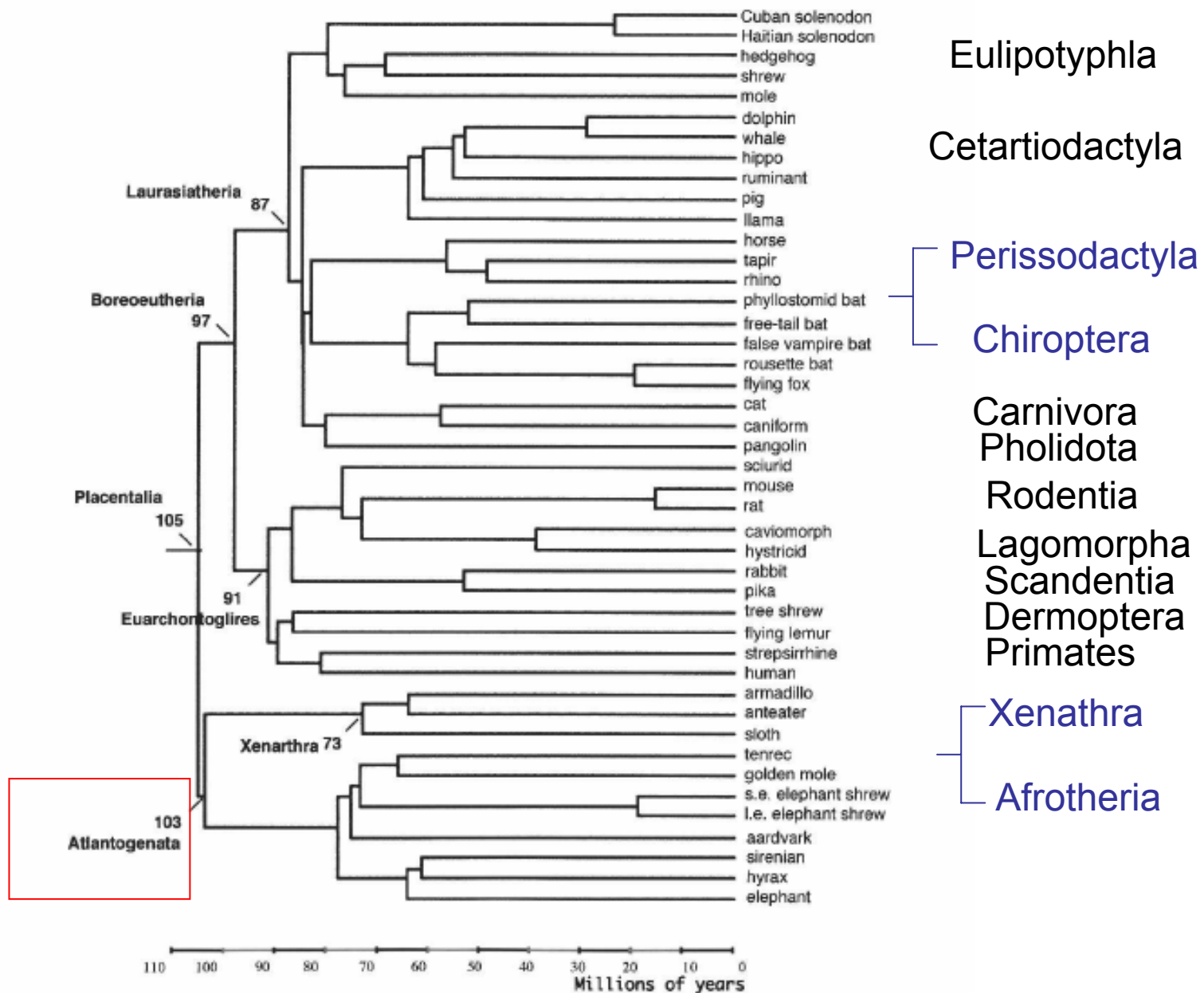

Using genomic data to unravel the root of the placental mammal phylogeny

William J. Murphy, Thomas H. Pringle, Tess A. Crider, et al.

Genome Res. 2007 17: 413-421 originally published online February 23, 2007

Access the most recent version at doi:[10.1101/gr.5918807](https://doi.org/10.1101/gr.5918807)

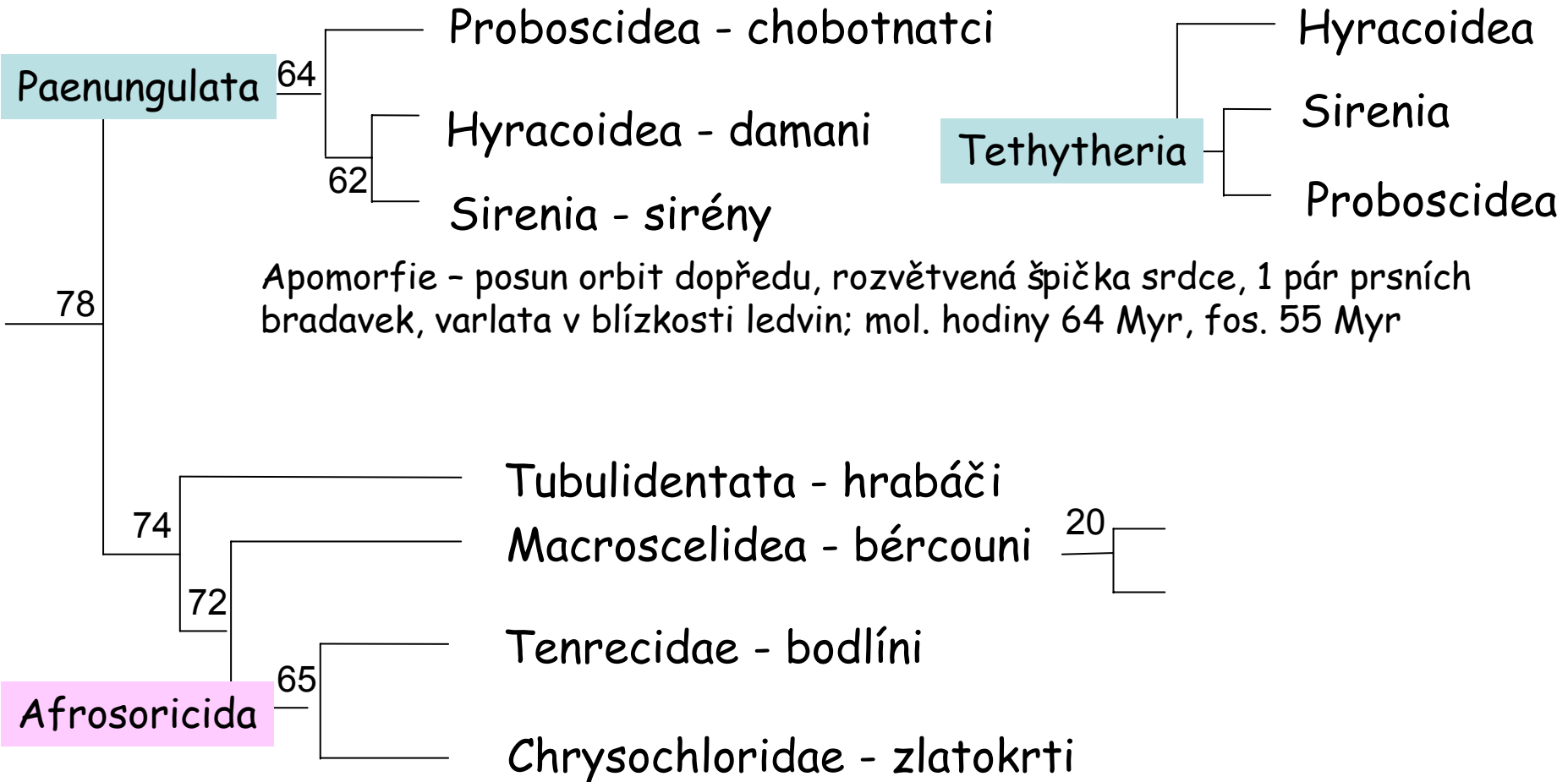
Figure 6. A molecular timescale for placental mammals based on the data set from Roca et al. (2004), 13 fossil constraints (Springer et al. 2003), and a mean prior of 105 Mya for the placental root. Divergence estimates are shown for several key superordinal clades (for a full list of divergence times and confidence intervals, see Supplemental Table 2).

Afrotheria (6o, 31g, 71 spp.)

Disparita - nízký počet druhů, vysoký počet vyšších taxonů - reliktní charakter
Apomorfie - 4 laločný allantois, prodlužování rostra až po chobot

nDNA

mtDNA, morfologie

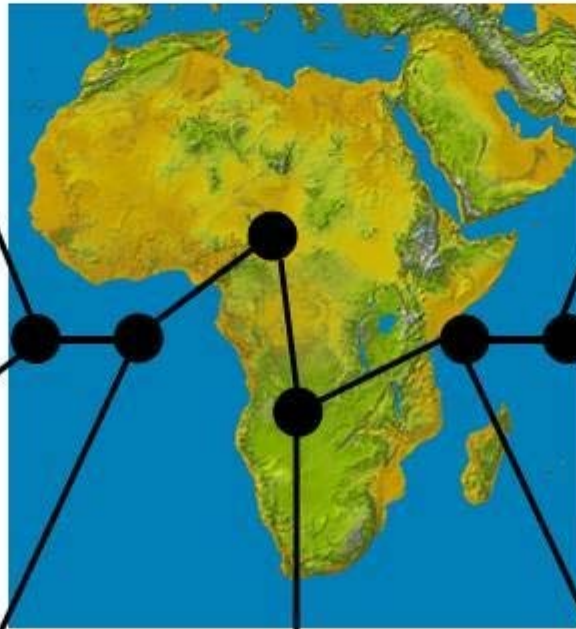
Sirenia

Proboscidea

Hyracoidea

Chrysochloridae

Tenrecidae

Tubulidentata

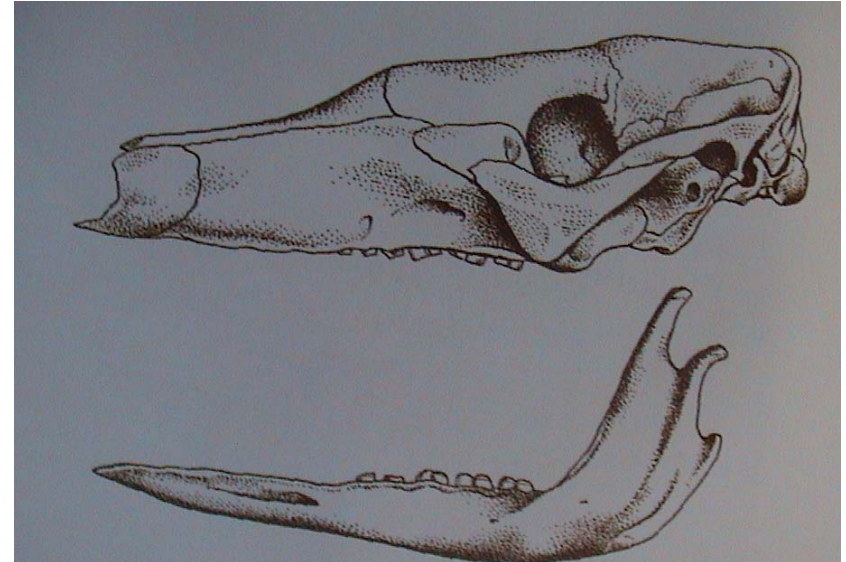
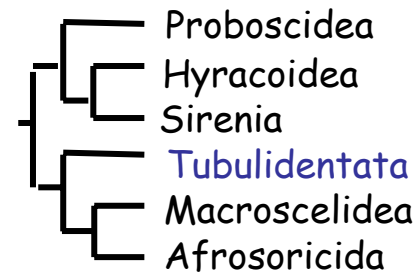

Macroselidea

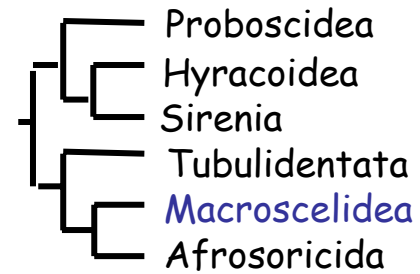

Tubulidentata - hrabáči (1)

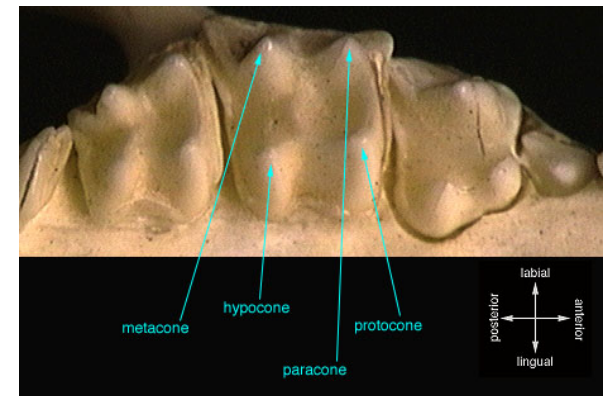
- Stř a J Afr, takarú, „krátkonohé prase s oslíma ušima“
- silné štětinaté chlupy
- myrmekovorní - tlustá kůže, silné hrabavé nohy s lopatkovitými drápy (jako kopýtka), vpředu 4-prsté a vzadu 5-prsté, přední nohy k hrabání, zadní umožňují skákání a vzpřímený postoj, jinak ploskochodci, redukované palce
- kolíčkovité zuby bez kořenů, s plochými korunkami bez skloviny, zuby složené ze svislých kanálků (tubuli) spojených dentinem, jen P a M
0,0,2-3,3/0,0,2,3 = 20-22, u mlád'at více (28)
- dlouhý úzký jazyk, na žaludku vakovitá vychlípenina
- samci mají varlata v břišní dutině (nemají šourek)
- *Orycteropus afer* - až 100 kg, délka až 160 cm, výška 65 cm, noční aktivita

Macroscelidea - bércouni (15)

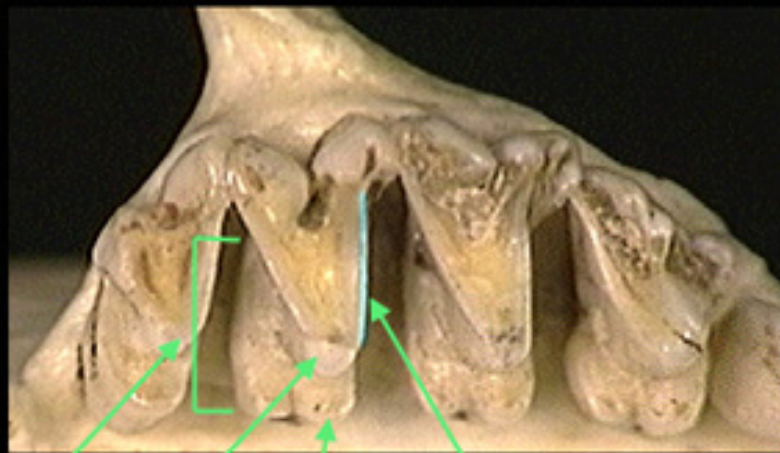

- subsaharská Afrika, 2 sesterské skupiny
  - b. jemnosrstí (*Macroscelidinae* - *Elephantulus*, *Macroscelides*) a b. velcí (*Rhynchocyoninae* - *Rhynchocyon*)
- chobotovitě protažený rypáček (elephant shrews)
- zadní nohy delší než přední, prodloužený metatarsus, splývání dlouhých kostí končetin 1-3,1,4,2 / 3,1,4, 2-3 = 36-42
- dlouhý lysý ocas, velké oči a boltce, rozvinutý mozek
- čtvercové stoličky (jako ježek), velké I¹
- insektivorní
- *Elephantulus rozeti* - bércoun velký
- *Rhynchocyon udzungwensis* - Tanzánie, 30 cm, 700 g, obj. 2005 (J. Zool. 2008)

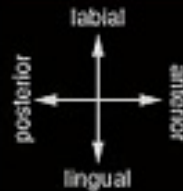

zalambdodontní stoličky

Afrosoricida, Solenodontidae
(štětinatci)

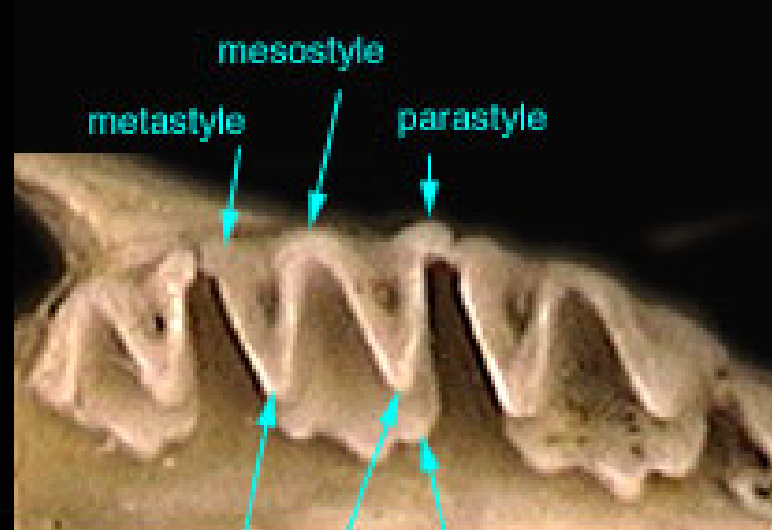

styler shelf
paracone
protocone
ectoloph

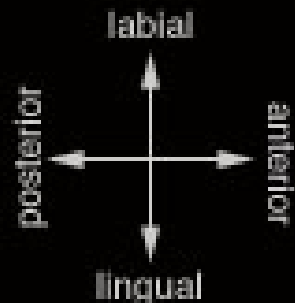

dilambdodontní stoličky

Soricidae, Talpidae, Vespertilionidae

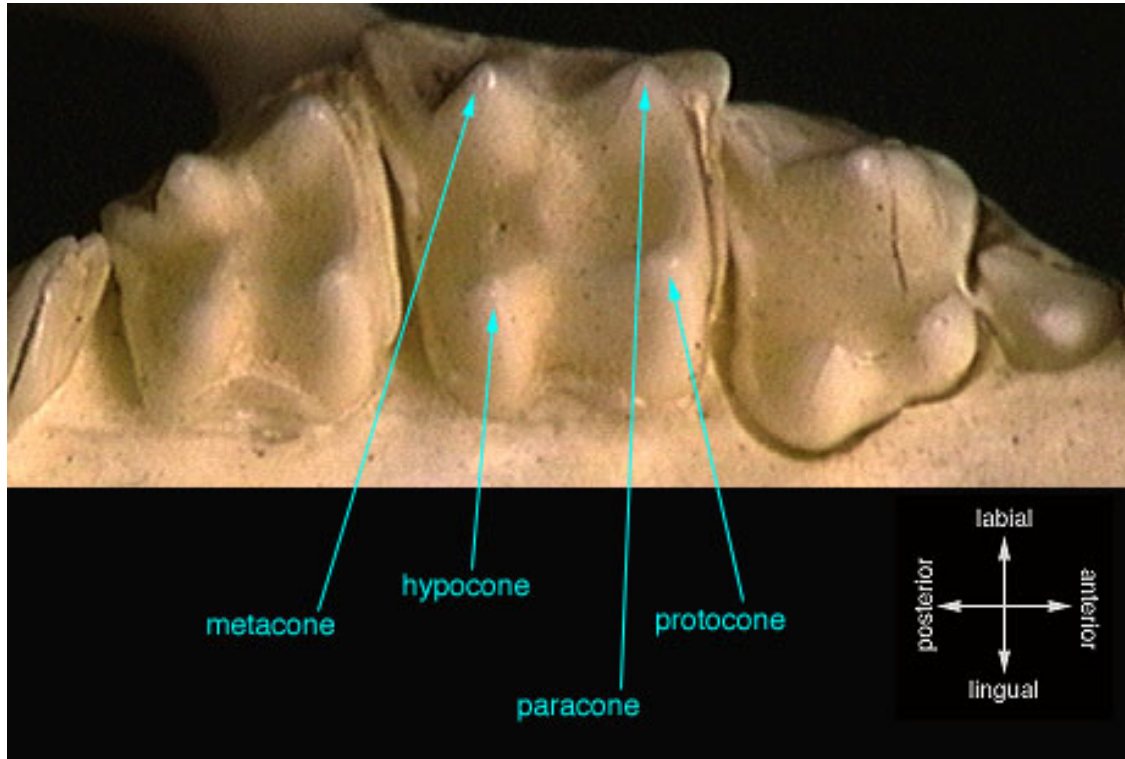
mesostyle
metastyle
parastyle
metacone
paracone
protocone

čtvercové stoličky (eutemorphní)

Macroscelidea, Erinaceidae,

Macroscelidea

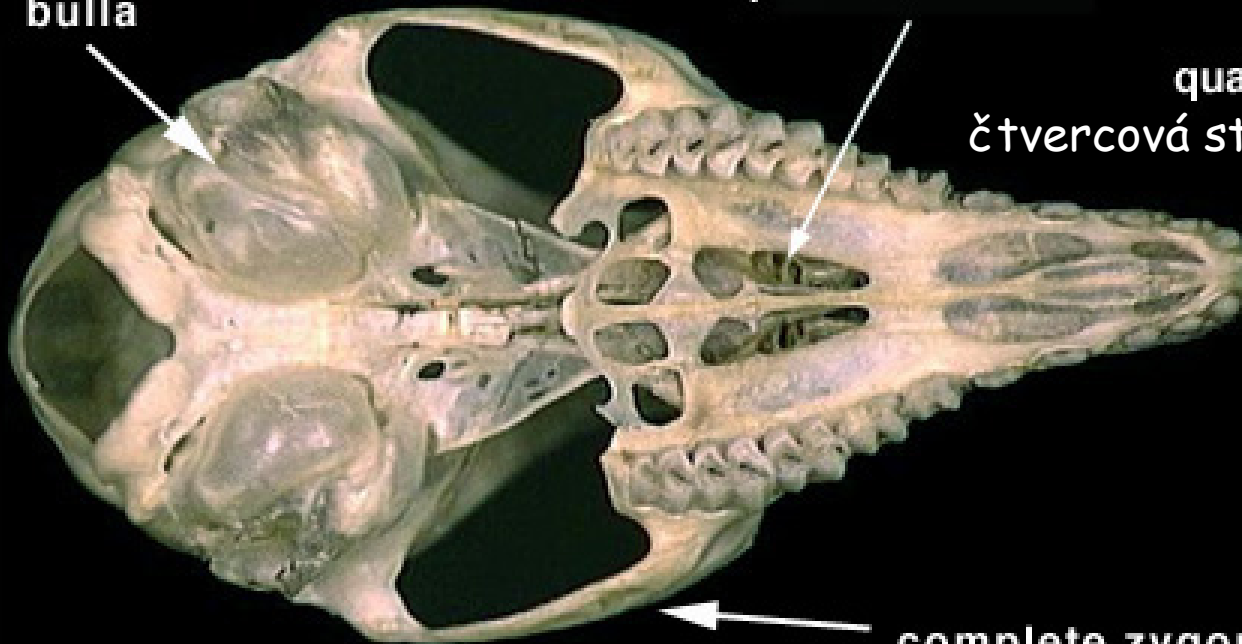
large jugal

auditory
bulla

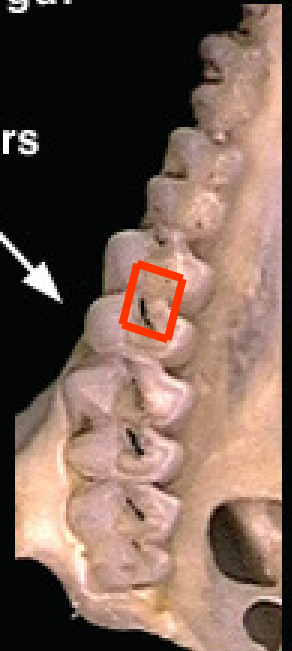
palatal fenestrae

quadrate molars

čtvercová stolička

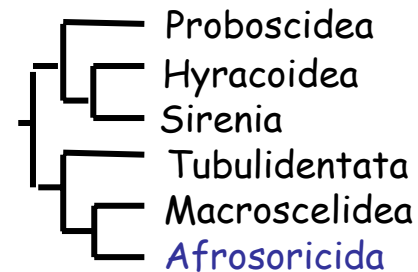

complete zygomatic arch

Afrosoricida

zalambdodontní stoličky v úplném chrupu (hrbolky V)
(Eulipotyphla - dilambdodontní W, čtvrtý M)

Tenrecidae - bodlíni (21)

- Madagaskar; *Tenrec ecaudatus* →
- introdukce na Seychely a Maskarény
Setifer setosus - tělo zčásti kryto
bodlinami, *Hemicentetes* - stridulace;
torpor, svinutí do klubíčka

Potamogalidae - vydřící (3)

- největší masožravci z Afrosoricida
(až 1kg, potravou sladkovodní krabi)
- blíže příbuzní bodlínům

Chrysochloridae - zlatokrti (18)

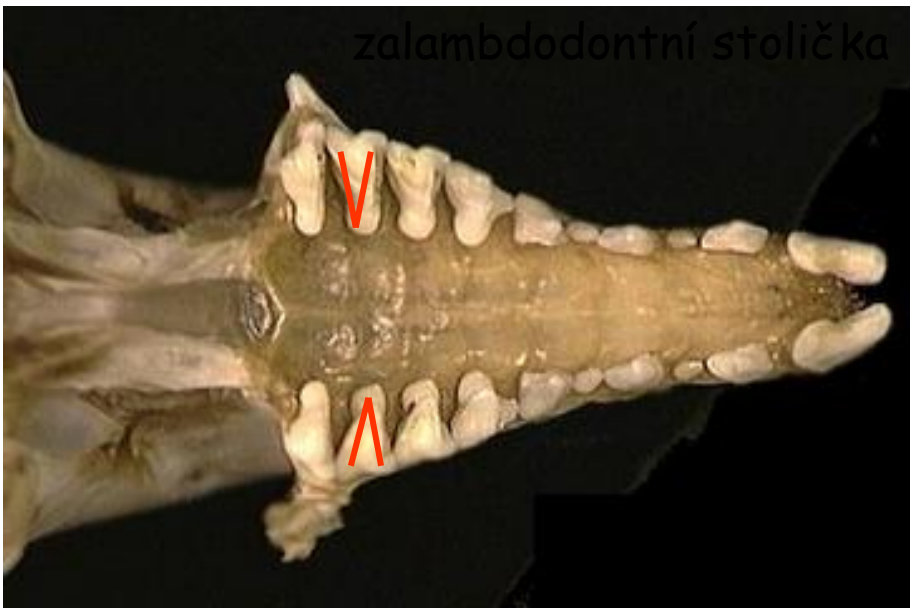
- Afr, podzemní, chybí ocas, boltce, zakrnělé oči potažené kůží
- rohovitá destička na čenichu (srov. vakokrti)
- 4 prstá hrabavá noha se zkostňatělou šlachou, 2 masívní drápy na 2. a 3. prstu, za hodinu 72 m chodeb, úplný chrup
- výborný sluch, i registrace jemných vibrací
- zlatokrt kapský - *Chrysochloris asiatica*

bodlíni

zalambdodontní stolička

Microgale longicaudata - b. dlouhoocasý

Hemicentetes semispinosus - b. páskovaný

Setifer setosus - b. ježkovitý

Tenrec ecaudatus
- b. bezocasý

Tenrec ecaudatus - bodlín bezocasý

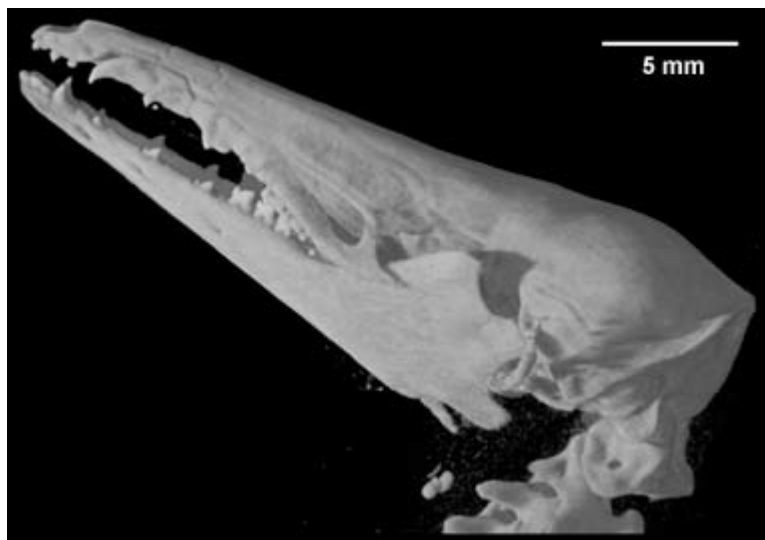
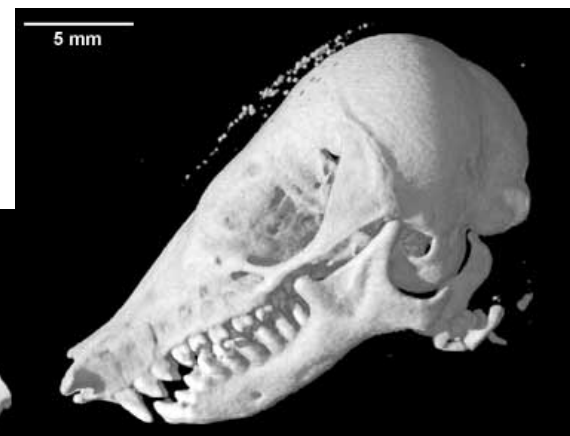

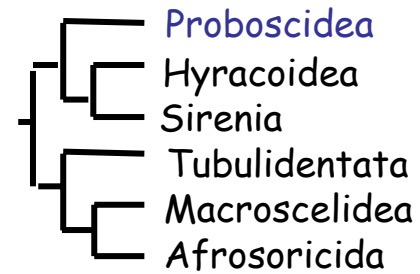
Chrysochloris - zlatokrt

Potamogale velox - vydřík hbitý

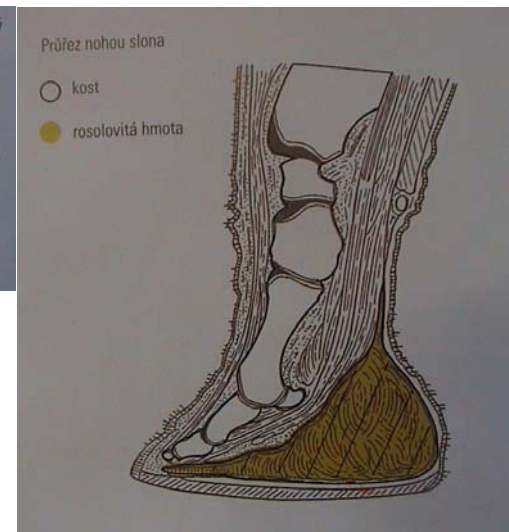
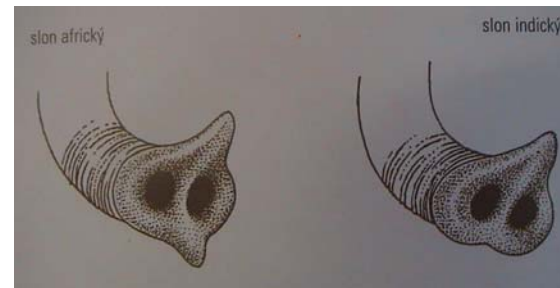
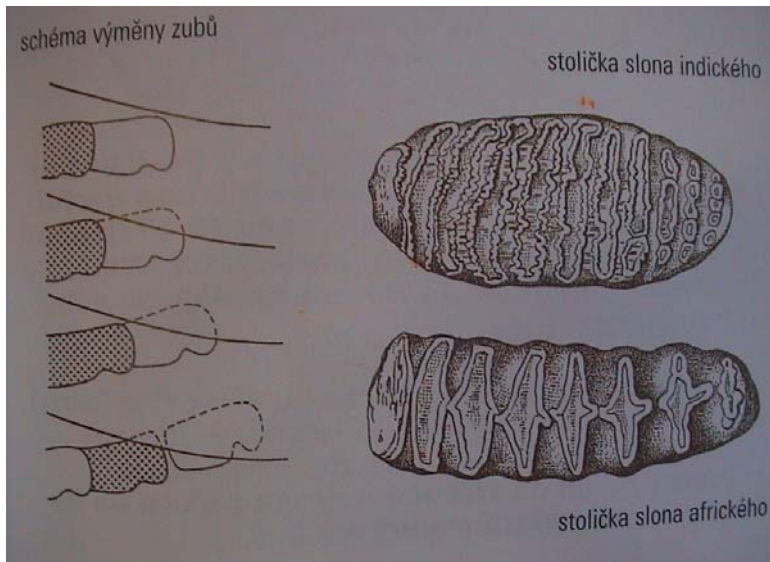
Hemicentetes - bodlín

Proboscidea - chobotnatci (2-3)

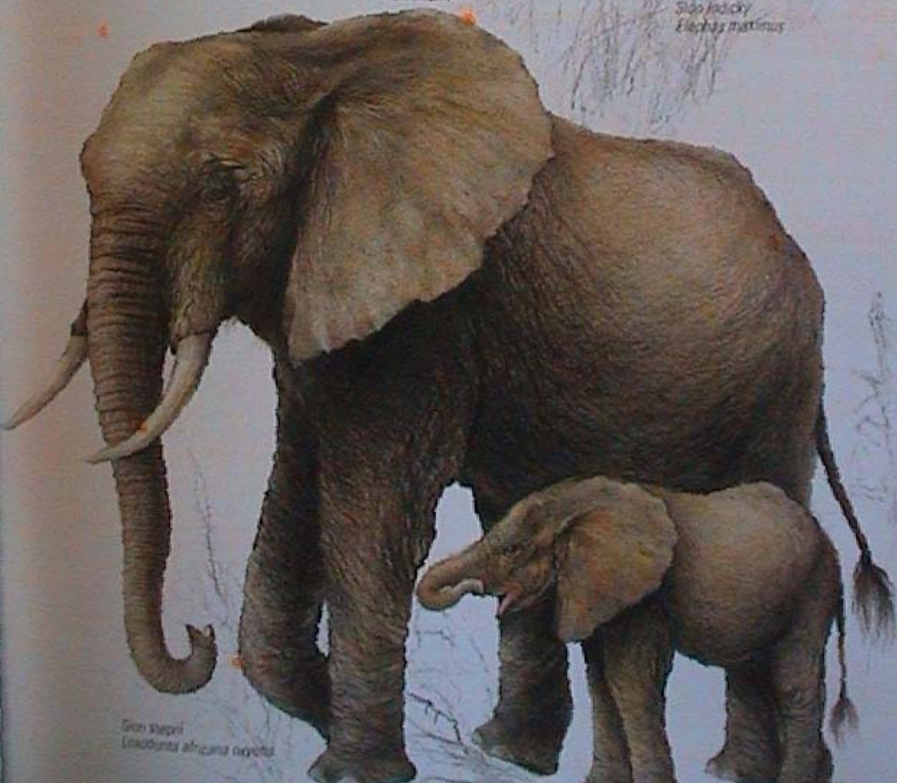
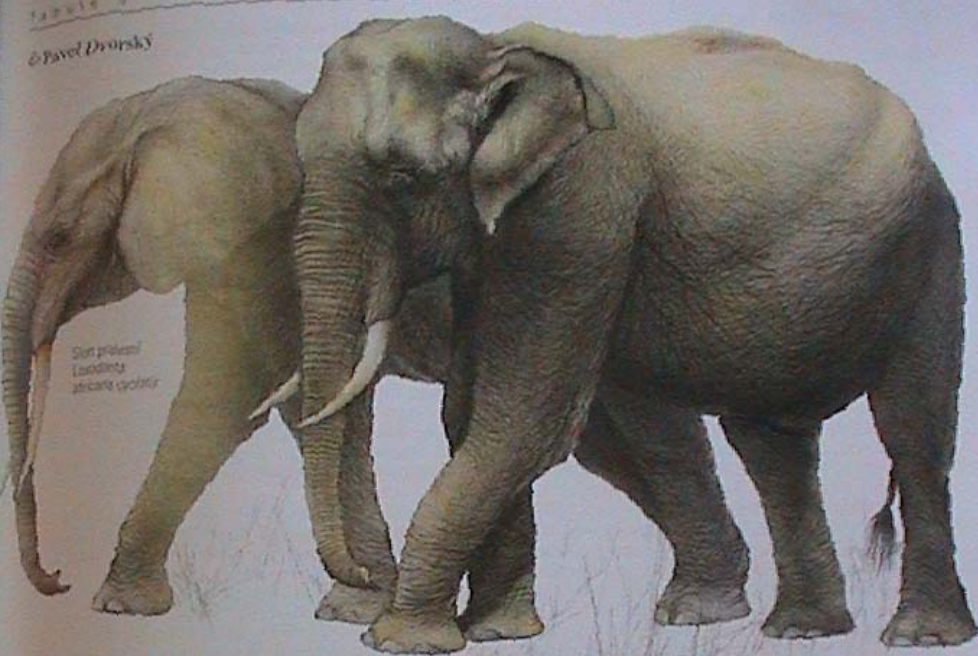

- býložraví
- horní řezáky - kly, 1 0 3 3 / 0 0 3 3, funkční vždy jen 1 molariformní zub, horizontální obměna
- chobot (proboscis) s 1-2 hmatovými prstíky
- pneumatizovaná lebka, chybí clavicula
- sloupovité nohy, 5, 4, resp. 5-4, 4-3 srostlých prstů, některé s nehtovými kopyty, zesponu elastický polštář - prstochodci
- tlustá, téměř lysá kůže; velké boltce
- varlata v břišní dutině, 2 mléčné bradavky v axiální poloze, 1 prekociální mládě
- Deinotherium †, mamut †, slon africký, „slon pralesní“ (2 hmatové prstíky, 3 kopýtka na zadních nohách), slon indický (1 prstík, 4 kopýtka na zadních nohách), z miocénu Afriky do Eurasie a později do Ameriky

lofodontní stolička

Elephas maximus

Loxodonta africana

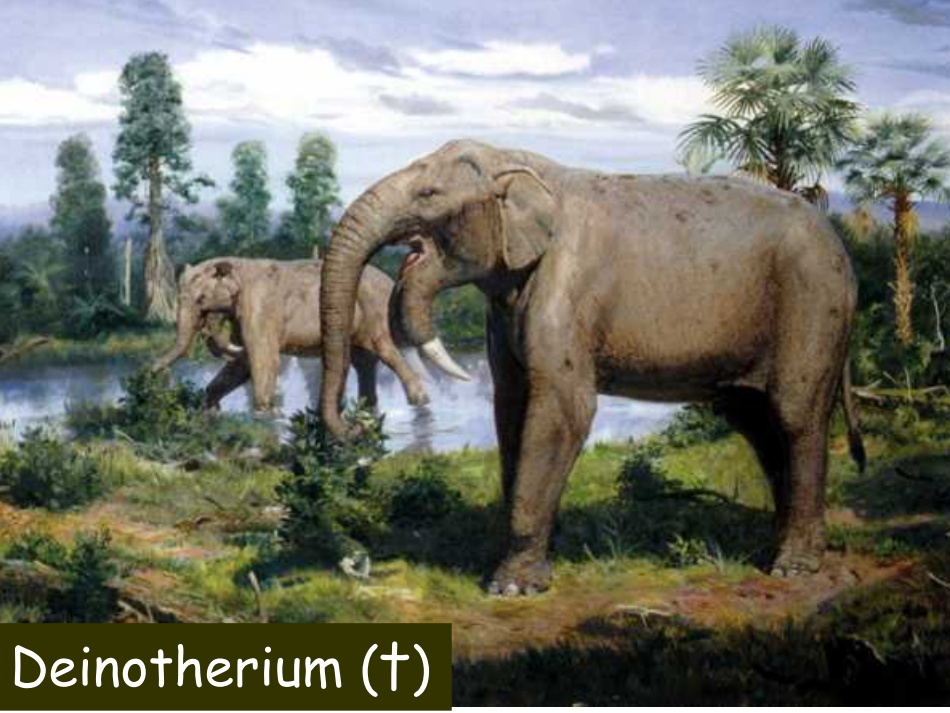
L. a. oxyotis - stepní

L. a. cyclotis - pralesní,

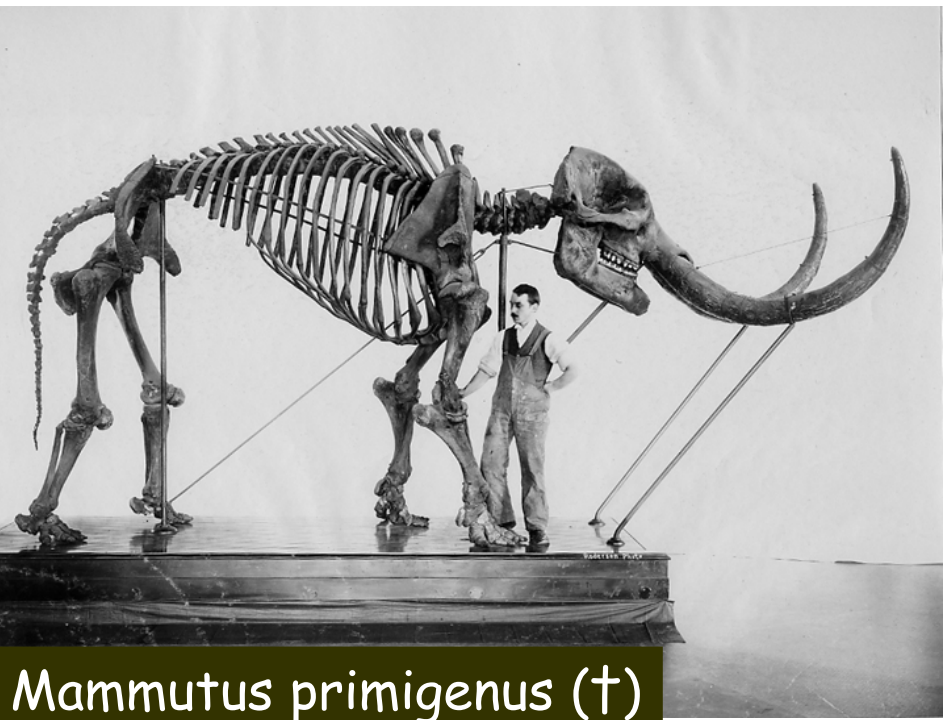
~~*L. pumilio*~~ - trpasličí

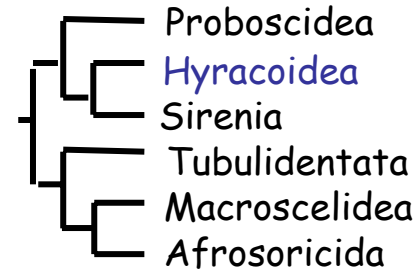
Deinotherium (†)

Mammutus primigenus (†)

Hyracoidea - damani (= „tlustoši“) (6)

- býložraví, podobní králíkům, Afr, Přední Asie, dříve řazeni ke kopytníkům, příbuzní sirénám a chobotnatcům
- diprotodontní chrup - 1-0-4-3/2-0-4-3, horní I se sklovinou jen vpředu
- noha mesaxonická, 4+3 prsty s nehtovitými kopýtky, prstochodci, 2. zadní prst s dlouhým drápem k čištění srsti, hlodavé řezáky se sklovinou vpředu
- varlata v břišní dutině, mléčné bradavky v inguinálně, 2-3 prekociální mlád'ata
- 3 slepá střeva, denní aktivita, society
- *Dendrohyrax* - stromoví, *Heterohyrax* - stepní, *Procavia* - skalní
- Třetihory - obří *Geniohyidae* a *Myohyracidae*

Daman pralesní
Dendrohyrax dorsalis

Daman stromový
Dendrohyrax arboreus

Daman horský
Dendrohyrax validus

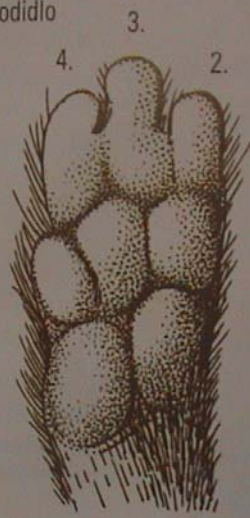
Daman stepní
Heterohyrax brucei

Daman skalní
Procavia capensis

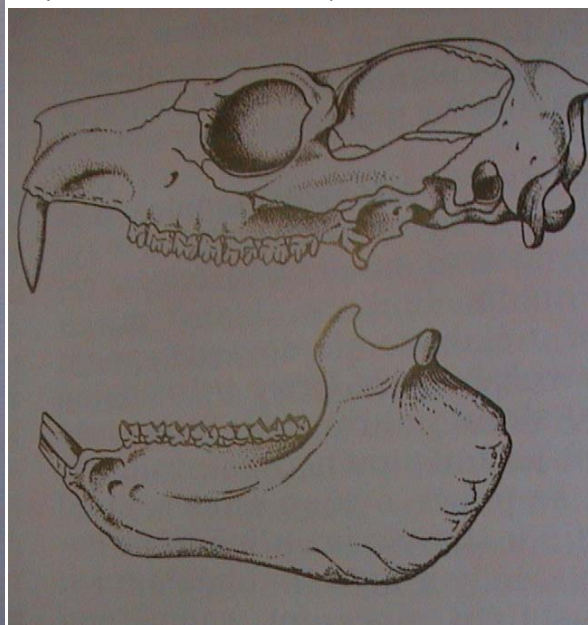
Nohy damanů
přední chodidlo

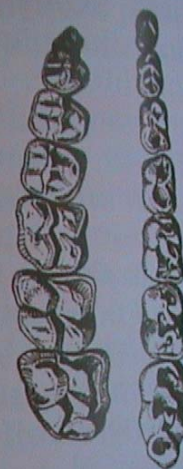
konec 2. zadního prstu

pachové žlázy na hřbetě

horní řada

dolní řada

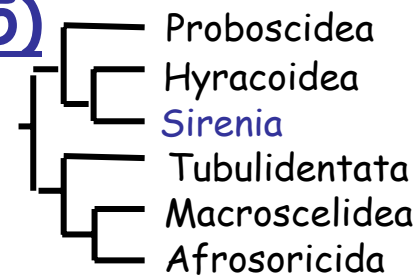
čtvercové stoličky

Sirenia - sirény, ochechule, „mořské krávy“ (5)

- vodní býložravci, i ve sladké vodě, 2,5-4,5 (6) m, 0,2-4 (10) tun
- chrup tvoří jen 2-4 stoličky, horizontální obměna, jen u samců dugonga kly (1.h.I)
- na patře a jazyku rohovitě lišty
- přední končetiny - ploutve s nehtovitými kopýtky na 3-4 prstech, ohebný loketní kloub, chybí klíční kost, zadní končetiny redukovány - zbytek pánve, vodorovná ocasní ploutev, 6 (kapustňáci) n. 7 C (dugong)
- olysá kůže se smyslovými chlupy na čenichu, mláďata osrstěná, ušní boltce chybějí, malé oči, šikmá bránice, převislé pysky, u kapustňáků s rozštěpem, vakovitý žaludek, dlouhá střeva,
- varlata v břišní dutině, axiální mléčné bradavky, 1 nidifugní mládě,
- pobřežní vody, pasou se na vodní vegetaci
- koroun bezzubý (†, objeven až v roce 1741, v roce 1768 vymizel, popsán až v roce 1780), dugong indický (moroň, duyung=mořská dáma, ale i kráva, prase, velbloud), kapustňák (3, 6C)

Dugong dugon

d. indický

Trichechus

k. širokonosý

manatus

senegalensis

inunguis

k. jihoamerický

k. senegalský

© Pavel Dvorsky

Kapustňák senegalský
Trichechus senegalensis

Dugang indický
Dugong asiaticus

Kapustňák španělský
Trichechus manatus

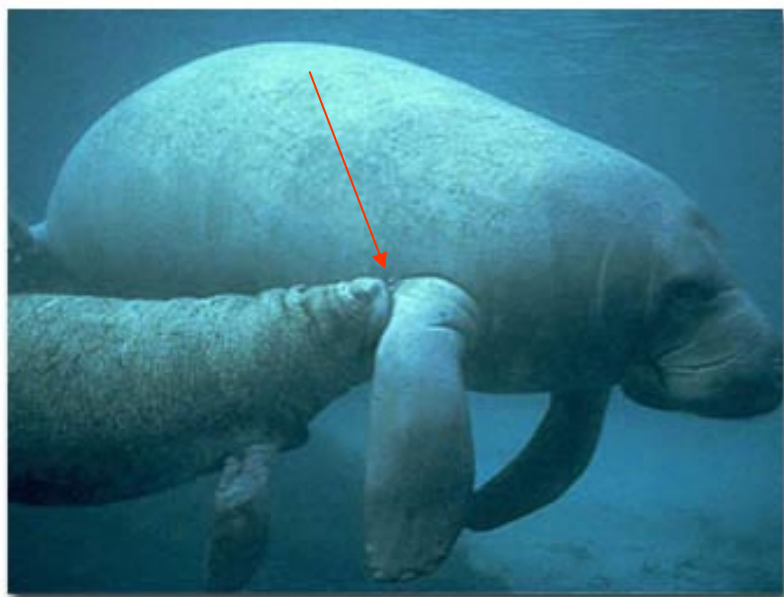
Kapustňák kubaňský
Trichechus inunguis

W. Baker © 2003

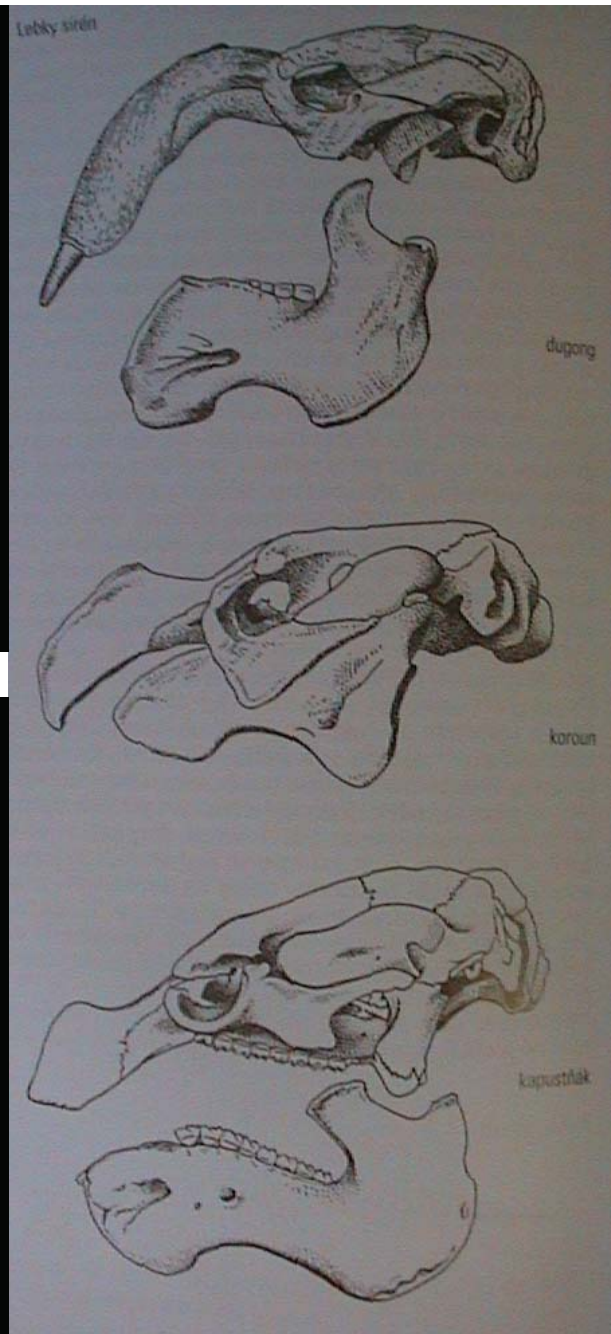
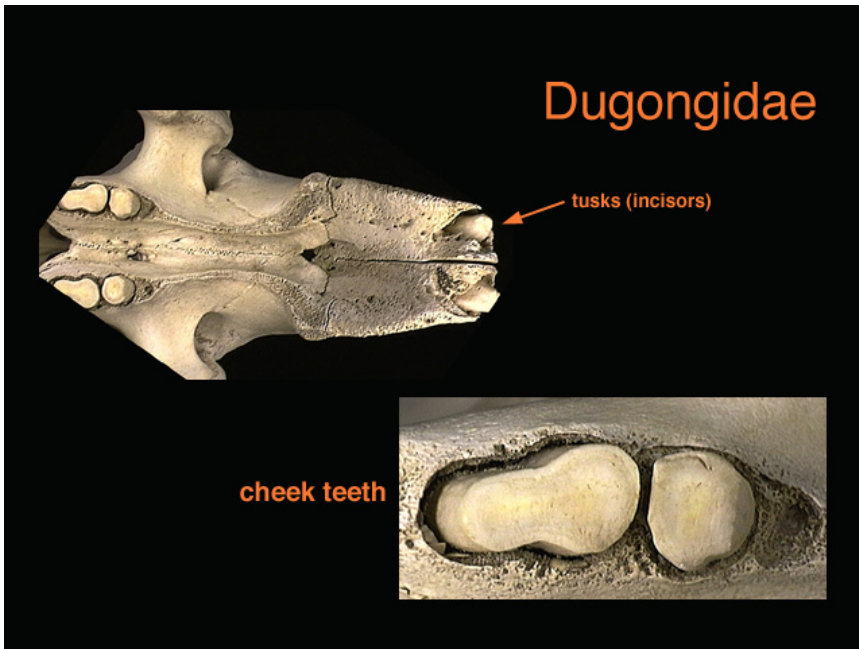

Dugong (sames s kly)

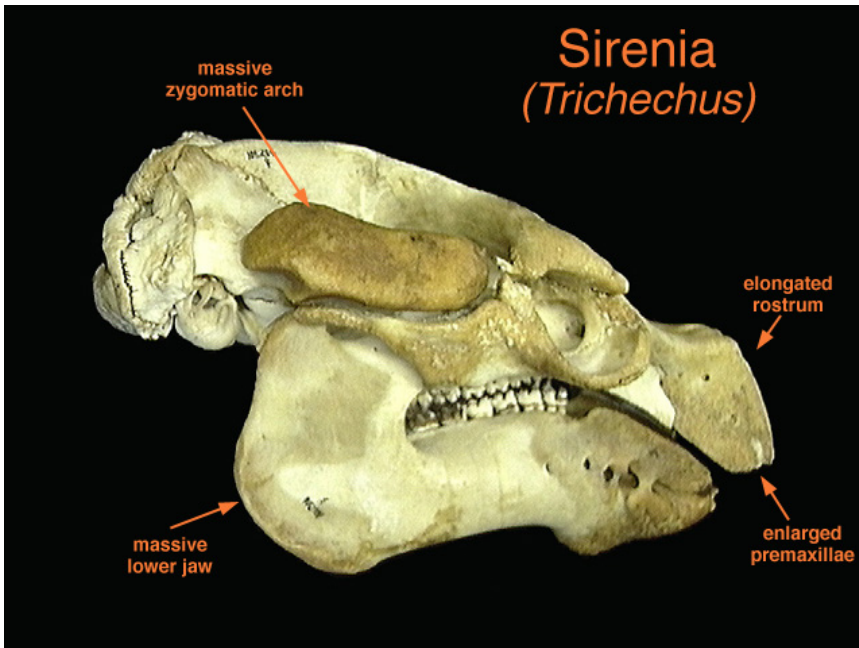

kapustňák

kolíčkovité
 žvýkácí zuby
 stále dorůstají
 0-1,0,0,2-3
 /0,0,0,2-3

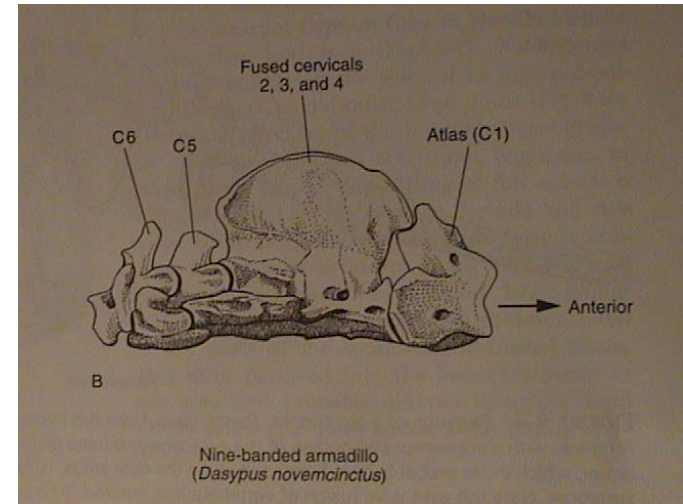
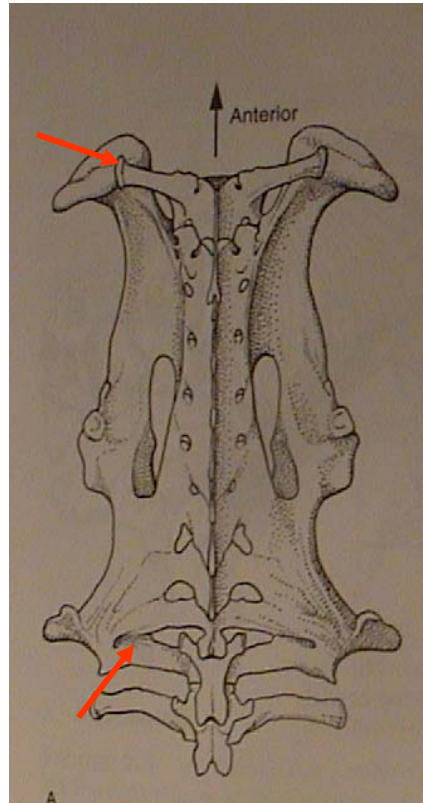
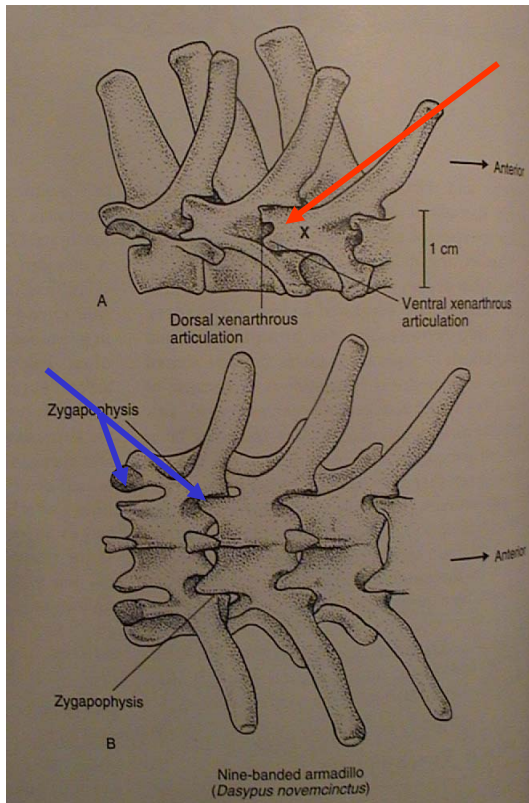
0,0,3,3/
 0,0,3,3
 opotřebené
 žvýkácí zuby
 jsou odzadu
 postupně
 nahrazovány

Xenarthra - chudozubí (29 spp.)

Disparita - nízký počet druhů, vysoký počet vyšších taxonů - reliktní charakter

Apomorfie -

- chybí vždy řezáky a špičáky, jednoduché otevřené kořeny nebo bez nich, **korunka sekundárně bez skloviny**, sekundární homodontie (pásovci) nebo bezzubí (mravenečníci)
- proměnlivý počet krčních obratlů (C5-8)
- přídatné artikulace zadních hrudních a bederních obratlů (**xenarthrální spojení**), příp. pánve s páteří (L, Ca) (**symsacrum** - u hrabavých terestrických forem)

srůst C2-C4

Plesiomorfie -

- zkostnatělé sternální části žeber
- na lopatce velký processus coracoideus
- neostré oddělení uteru a vaginy
- nižší tělesná teplota, nízká úroveň metabolismu

System a fylogeneze

- vznik v paleocénu (Riostegotherium), max. v pleistocénu - obří formy

Cingulata (20)

Dasypodidae - pásovci

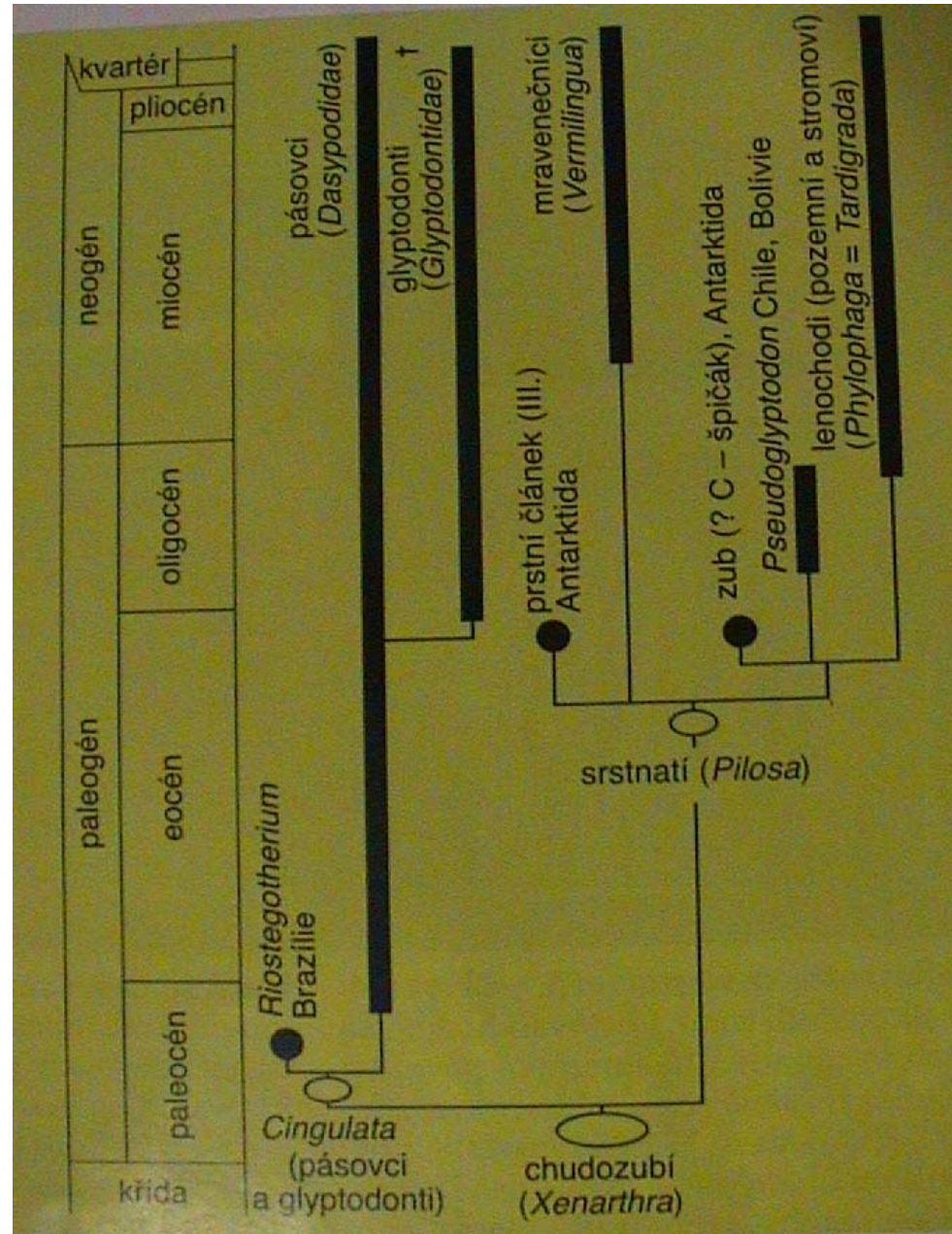
Glyptodontidae † - od eocénu

Pilosa - srstnatí (10)

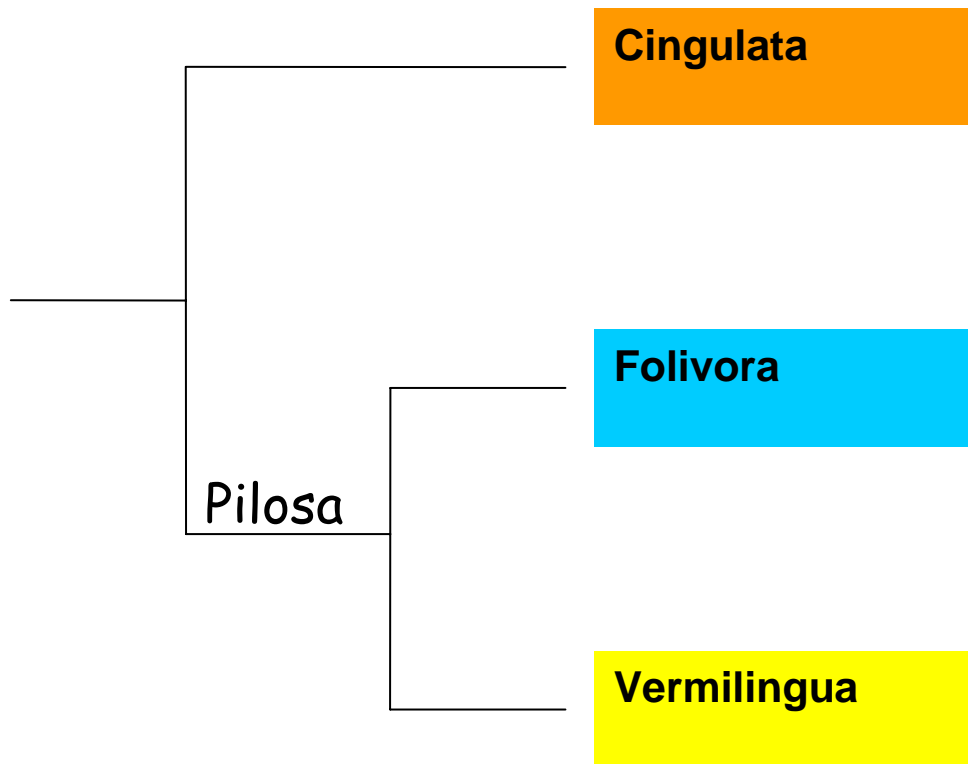
Vermilingua - mravenečníci

Folivora (Phylophaga, Tardigrada) - lenochodi

- od miocénu

Fylogenetický strom Xenarthra

JAm „kopytníci“
 Meridiungulata:
 Notoungulata
 Litopterna
 Astrapotheria
 Pyrotheria

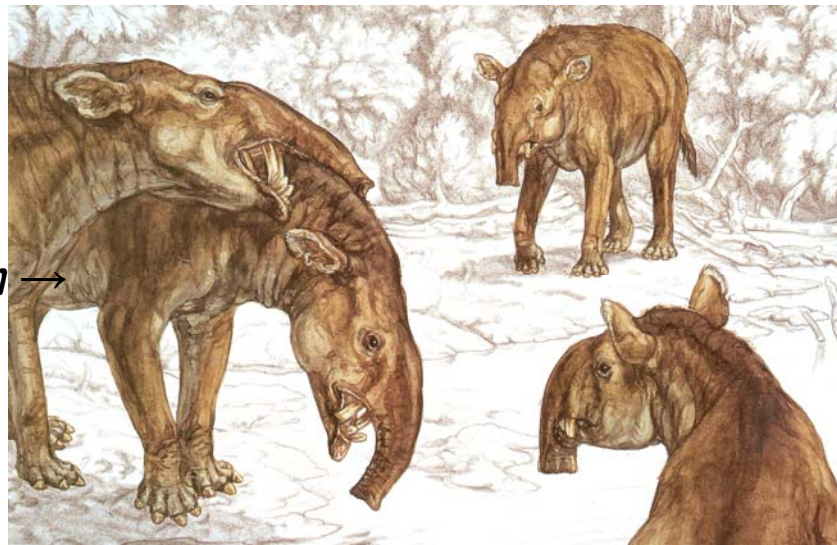

Příklady některých vymřelých jihoamerických savců (Xenarthra, Litopterna, Astrapotheria) /O. Fejfar, O. Major/

Megatherium ↑
pozemní lenochod - 6m

Astrapotherium →
Astrapotheria

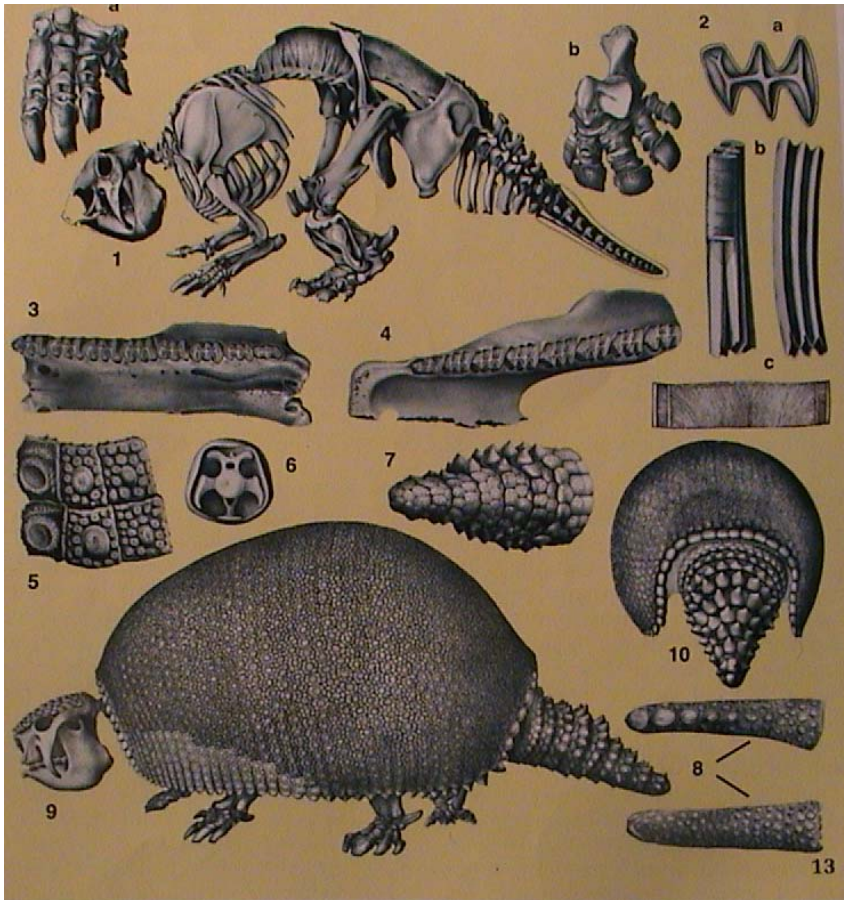
Macrauchenia →
Lipopterna

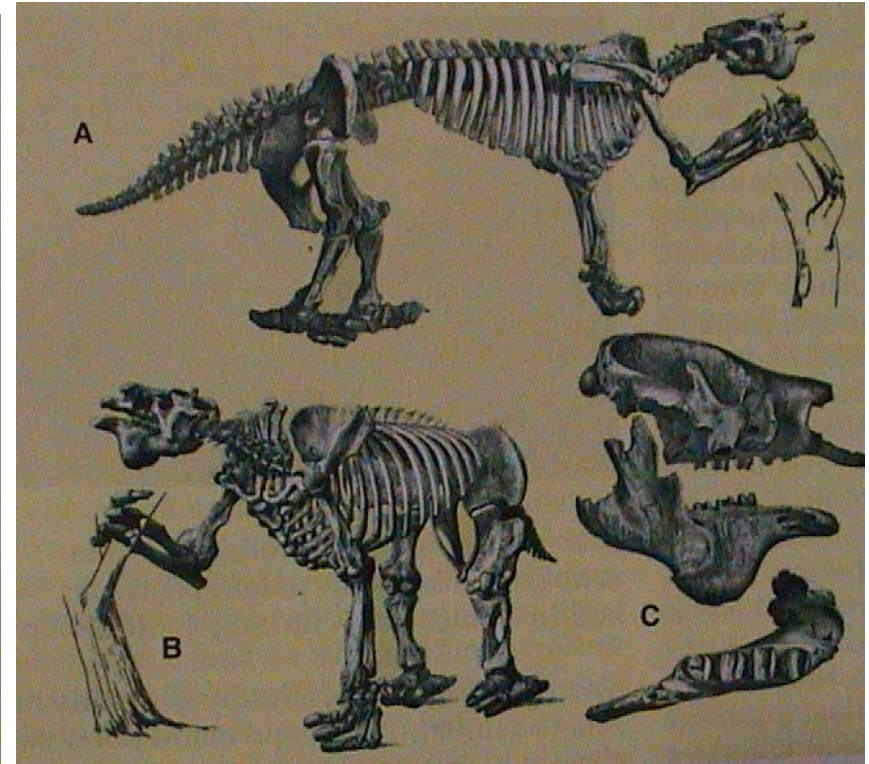
Příklady některých vymřelých jihoamerických chudozubých (Xenarthra)

Obří formy v pleistocénu

Glyptodon - pleistocén JAm
prapásovec - délka 5 m

mravenečník

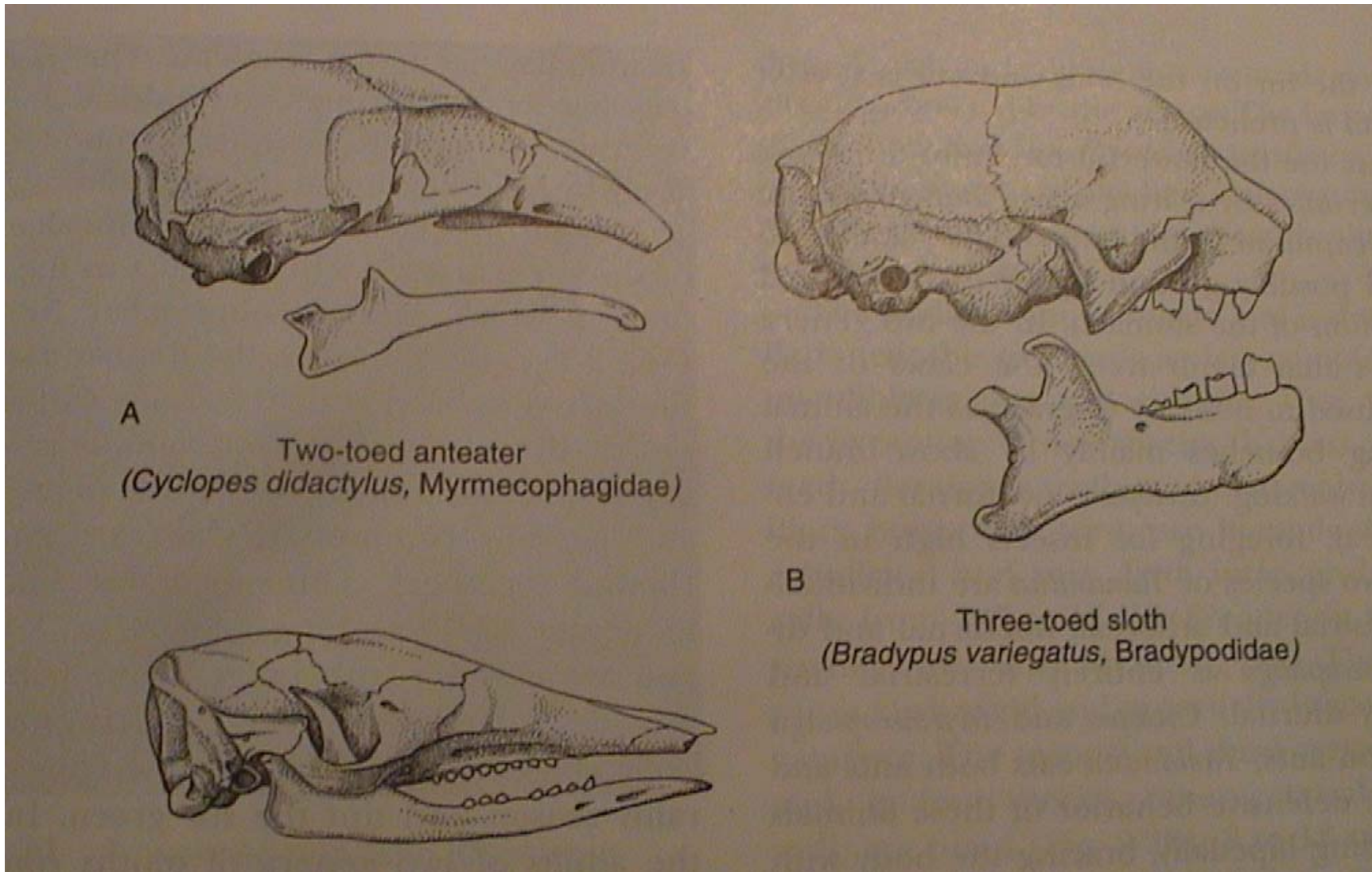
Megatherium americanum
pralenochoď - délka 6 m

Megalonyx - JAm

Megatherium - SAm

Eurotomandua - Německo, eocén,
ještě slabá jařma

mravenečník

A
Two-toed anteater
(*Cyclopes didactylus*, Mirmecophagidae)

B
Three-toed sloth
(*Bradypus variegatus*, Bradypodidae)

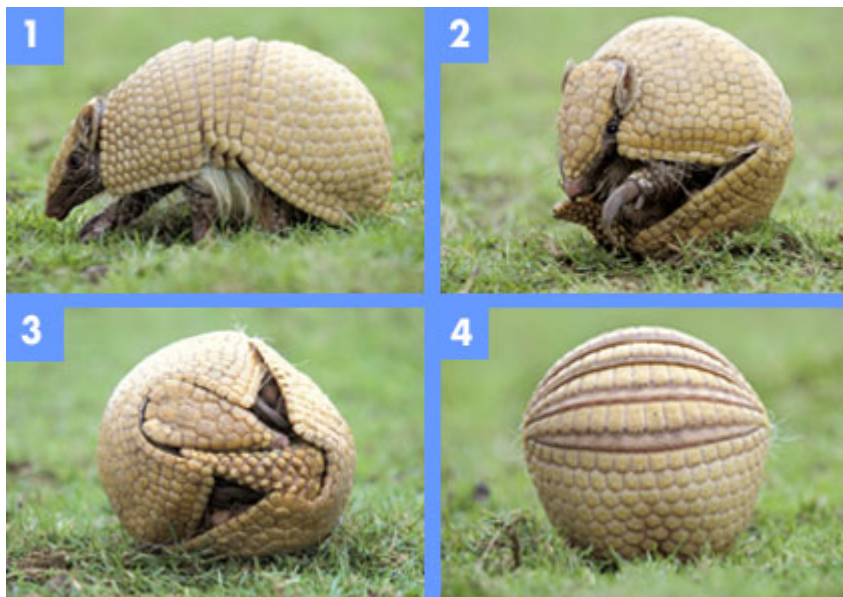
pásovec

lenochod

zkrácené rostrum, silné jařmové oblouky

Dasypodidae (pásovcovití) (20) - omnivorní až insectivorní, homodontní kolíčkovité zuby proměnlivého počtu, krunýř zesponu kostěný, shora rohovitý tvořený ze štítků a příčných pruhů - hlavový, ramenní, křížový + volné pásy, hrabavé nohy (pásovec, pláštík)

pásovec kulovitý
Tolypeutes matacus

pásovec štětinatý
Chaetophractus villosus

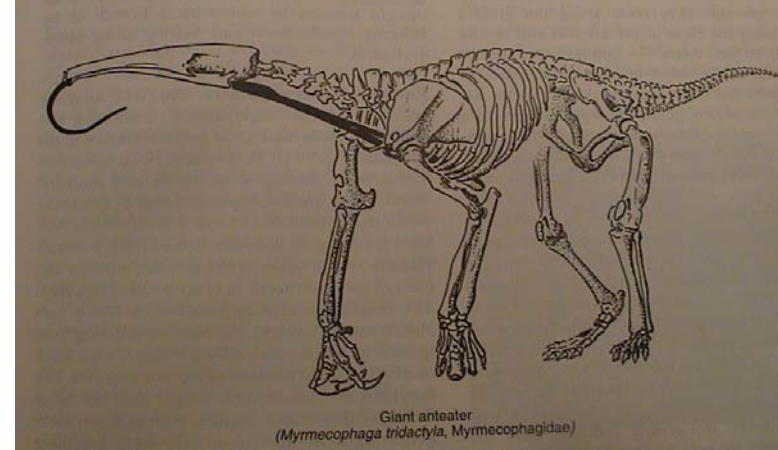
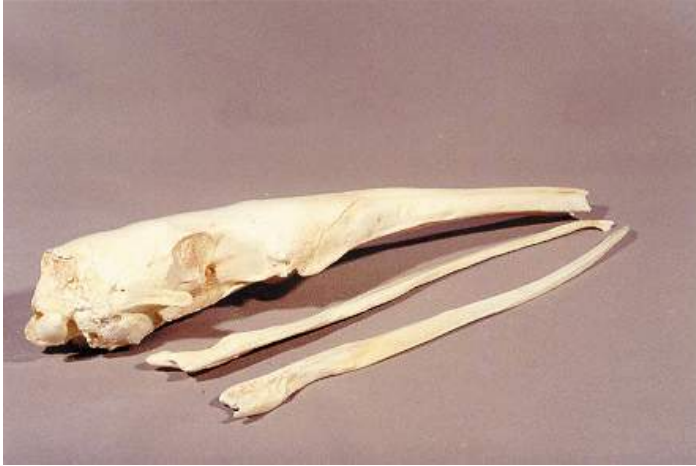
pásovec devítipásý
Dasypus novemcinctus

pláštník malý
Chlamyphorus truncatus

Myrmecophagidae (mravenečnickovití) (4) - bezzubé trubicovité čelisti, dolní čelist připojena vazy pevně k lebce, chybí jařmové oblouky, myrmekovorní (lepkavý jazyk ve svlanaté pochvě na krku), svalnatý žaludek s kamínky, vpředu mohutné drápy (2-4 prsty), mládě na zádech, vzadu vždy 4 prsty

mravenečnick čtyřprstý – stromový, s chápavým ocasem
Tamandua tetradactyla

jazykohybný sval, 150x/s

m. dvouprstý
Cyclopes didactylus

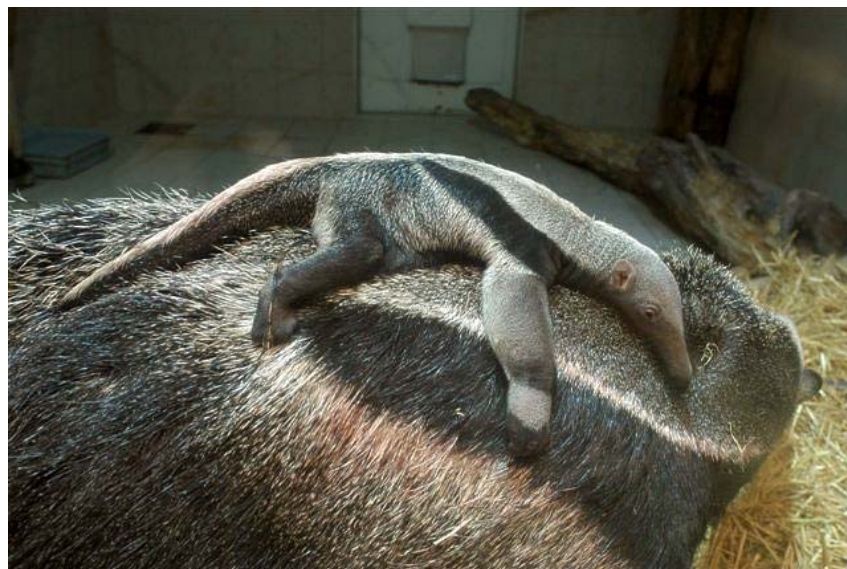

mravenečník velký
Myrmecopaga tridactyla

2 m

- Bradypodidae (tříprstí lenochodi) (3) - stromoví, hřbetem dolů, pomalé trávení (měsíc, kálení po 10 dnech - rozšířenina střeva před konečníkem, záchody), dlouhé hladovění, pomalé dýchání, 20 zubů (P+M: 5/5), teplota 28-35 °C, dělený žaludek.
- Megalonychidae (dvouprstí lenochodi) (2) - ploché čelo, tupý čenich, bez ocasu, bez podsady, štíhlejší, vpředu jen 2 prsty, 18 zubů (P+M: 5/4).

lenochod tříprstý
Bradypus tridactylus

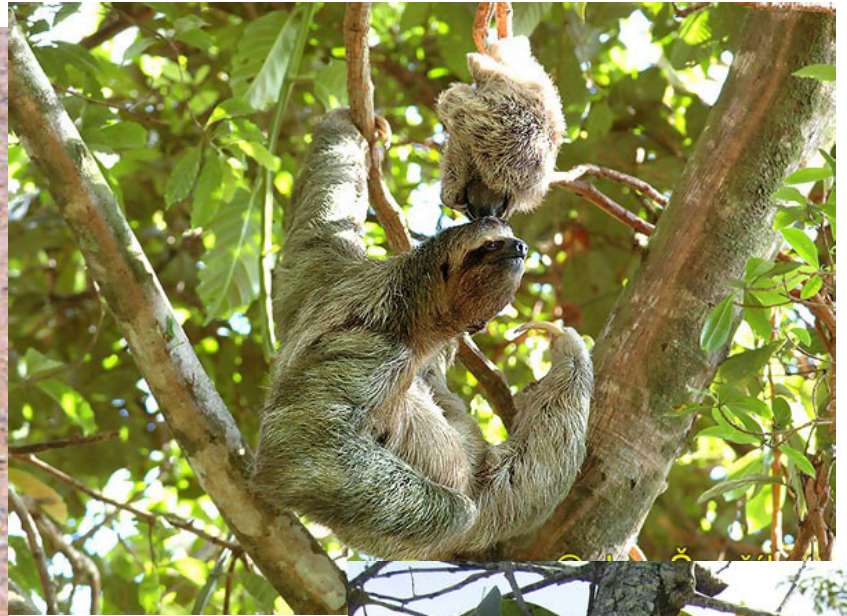
P > Z

lenochod dvouprstý
Choloepus didactylus

V = 250 m/h

lenochod tříprstý
Bradypus tridactylus

• C 8-9

© Milan Kořínek

- řasy a sinice na srsti
- C 5-8

related. However, all have specialized teeth with strong claws used for digging or climbing; and some members of each group are insect-eaters with few or no teeth.

lenochod dvouprstý
Choloepus didactylus